

Inhoud

Voorwoord	7
1 De watertoren van Azië	13
2 Oppedroogd	37
3 De hervorming van het platteland	61
4 De vervuiler betaalt... niet	73
5 's Werelds grootste loodgieterswerk	113
6 Het bestuur van de Gele Rivier	135
7 China's dorstige economie	145
8 Waterschade	165
Epiloog	181
Bronvermelding	185
Over de auteur	191

Voorwoord

Net voor de Olympische Spelen in 2008 was ik in Peking. Ik zou gedurende de Spelen elke dag een column voor *Het Financieele Dagblad* gaan schrijven en de krant had gevraagd of ik niet ook alvast een aantal reportages zou kunnen maken in de aanloop naar de Olympische Spelen. Ik zat nog geen jaar in China en was druk bezig me in te lezen en me in te wijden in de belangrijkste problemen, uitdagingen en prestaties van China. Het viel me op dat in de Chinese staatspers veel aandacht werd besteed aan milieuvraagstukken. Mijn oog viel vooral op berichten over een dreigend watertekort in Peking gedurende de Spelen. Watertekort? Het kwam vreemd op mij over. Toegang tot water was voor mij zo vanzelfsprekend. Je draait een kraan open en er komt water uit. Hoezo een tekort aan water? Ik was zo gefascineerd door dit kennelijk ernstige probleem dat ik er een reportage over wilde maken. Daarvoor bezocht ik een aantal waterreservoirs in de omgeving van Peking en las ik voor het eerst over het plan van de Chinezen om voor tientallen miljarden euro's drie kanalen te graven om water vanuit Zuid-China naar het noorden om te leiden en zo de

dreigende watertekorten aan te pakken. Kanalen graven om water om te leiden. De schijnbare eenvoud boeide me. Net als het feit dat een land kennelijk een tekort aan water kan hebben.

De fascinatie groeide en ik werd steeds meer gegrepen door de problematiek en mijn hoofd vulde zich met steeds meer vragen. Ik wilde weten hoe ernstig het probleem werkelijk was, wie er mee te maken heeft, wat eraan gedaan werd, hoe kansrijk dat zou zijn, wat de consequenties uiteindelijk konden zijn.

Het idee om hierover een boek te schrijven ontstond na de Olympische Spelen. Ik had meer tijd en de kranten bleven maar schrijven over de problematiek. Tegelijkertijd leidde een reeks natuurrampen tot aanvullende problemen. Ik besloot een boek te gaan schrijven. Ik wilde geen academisch allesomvattend boek schrijven, maar een leesbaar document over problemen in een land die in de rest van de wereld maar nauwelijks aandacht leken te krijgen. De aandacht van de westerse media ging vooral uit naar mensenrechten, economie en de jacht op grondstoffen in de rest van de wereld. Maar wat als zoiets 'simpels' als een tekort aan water de motor van de snelst groeiende economie ter wereld tot stilstand brengt? Verdiende dat op zijn minst ook niet een beetje aandacht?

Na verder inlezen en onderzoek besloot ik de problematiek in boekvorm te documenteren aan de hand van een reis langs de Gele Rivier. De Huang He, zoals de Chinezen hem noemen, is niet China's langste rivier. Die eer gaat naar de Yangtze, maar de Gele Rivier is wel de rivier waar al China's waterproblemen zich manifesteren. Vervuiling, opdroging, verzilting, overstromingen en verstedelijking, de Gele Rivier krijgt het allemaal voor zijn kiezen. Hoewel de titel *Langs de Gele Rivier*

is, komen in het boek ook plekken voor die niet aan de Gele Rivier liggen. In al deze gevallen betreft het echter gebieden waar de waterproblematiek zich ook sterk manifesteert en daarom ook een plek in dit boek verdienen.

De Gele Rivier is echter wel de rode draad in het boek gebleven. Met een stroomgebied door negen provincies in voornamelijk het noorden van China, was de Gele Rivier, ik zal het niet ontkennen, ook een aantrekkelijke reisbestemming. En inderdaad ben ik voor dit boek op enkele van de mooiste plekken op aarde geweest, zoals in Qinghai en Gansu, maar tegelijkertijd heeft mijn reis me naar gebieden gebracht die me verschrikkelijk somber en verdrietig stemden, omdat die specifieke regio's geteisterd worden door zeer ernstige vervuiling en het dagelijkse leven van mensen in gevaar brengt.

De hartverscheurende verhalen van ouders van kinderen die loodvergiftiging hebben opgelopen door nabijgelegen fabrieken en de hel in Longmen op de grens tussen de twee provincies Shaanxi en Shanxi, hebben grote indruk op me gemaakt en bijgedragen aan mijn kijk op China.

Uiteindelijk ligt hier een boek dat, hoop ik, een bijdrage kan leveren aan de bewustwording van een probleem in een heel groot land. Weliswaar aan de andere kant van de wereld, maar in mijn overtuiging met consequenties voor de hele wereld. Ook voor Nederland. Een reeks Nederlandse bedrijven helpt China bij zijn waterproblemen en deze ondernemingen doen zo onmisbare ervaring op die hen alleen maar sterker kan maken.

Dit boek is op geen enkele manier een aanklacht tegen of een lofzang op China en zijn milieubeleid, maar een feitelijk journalistiek relaas van een reis door een groot land dat vecht tegen een groeiend probleem: een tekort aan water.

Ik heb de reis nooit kunnen maken en dit boek nooit kunnen schrijven zonder de steun van een aantal mensen. Allereerst wil ik Frans Schellekens bedanken. Hij was bereid me de hele reis te vergezellen en de problematiek vast te leggen in prachtige foto's. Zijn fotoserie, die in dit boek terug te vinden is, is een indrukwekkend document geworden van China's waterproblematiek. Maar los van zijn professionele bijdrage aan dit boek, zou mijn reis een stuk minder aangenaam zijn geweest zonder zijn gezelschap. We hebben zo veel indrukken opgedaan in vaak overvolle dagen, dat het ontbreken van een moment aan het eind van de dag om hierover met elkaar te praten, een groot gemis zou zijn geweest. Ik koester dierbare herinneringen aan onze momenten samen op een provisorisch terrasje ergens in een steeg in Lanzhou, tijdens de voetmassage in Zhongwei, op dat ene hoekje in Chongqing of op de besneeuwde muur in Xi'an.

Reizen in een land waarvan ik de taal niet beheers, zou niet mogelijk zijn geweest zonder de hulp van mijn assistent Jia Zhi, mijn 'Zwitsers zakmes'. Vertalen, interviews regelen, lokale specialiteiten bestellen, conflictbeheersing, mediation en Chinees kaarten, Jia heeft een onschatbare bijdrage geleverd aan het succes van mijn reis. Zonder hem was dit boek er niet geweest. Ik ben hem eeuwig dankbaar hiervoor en hoop dat hij zijn dromen de komende jaren zal waarmaken.

Verder wil ik Tony Zhou bedanken, die me het eerste deel van de reis heeft vergezeld in Qinghai en me daar onvergetelijke dagen heeft bezorgd en uitstekende contacten heeft gegeven.

Het Financieele Dagblad en in het bijzonder Titia te Dorsthorst hebben me de mogelijkheid gegeven dit boek te schrijven. Dank daarvoor. Een aantal delen van dit boek zijn in

eerdere versies in *Het Financieele Dagblad* verschenen. Pim van Tol van uitgeverij Business Contact heeft me consequent van goed advies gediend gedurende het schrijfproces en me waardevolle suggesties gegeven voor de indeling van dit boek. Hoewel het op het eind een grote puzzel werd, is het resultaat er veel beter op geworden. Die verdienste is alleen voor Pim.

Dit boek is tot stand gekomen met financiële steun van het Fonds voor Bijzondere Journalistieke Projecten en het Agentschap van het Ministerie van Economische Zaken.

Ik wil vooral mijn familie en vrienden bedanken die me meer dan eens hebben aangespoord er iets moois van te maken. In het bijzonder mijn ouders en mijn lieve Mirian en haar ouders die zo aardig zijn geweest me hun vakantiewoning op Ameland ter beschikking te stellen om in alle rust een punt te zetten achter dit mooie project.

Ten slotte dank ik alle mensen die ik tijdens mijn reis door China heb ontmoet. Nomaden, lokale overheidsambtenaren, ontheemden, ouders en kinderen, hoge functionarissen, managers, ondernemers, advocaten, milieubeschermers, allemaal hebben ze een onmisbare bijdrage geleverd aan dit boek.

De watertoren van Azië

Te gast bij de Chinese politie

Twaalf politiemensen wachten me op als ik de kamer binnenloop. Ik ben een half uur te laat op deze vrijdagavond en neem daarom snel plaats achter de ronde tafel. Als een van de agenten opstaat, naar me toe loopt en mijn neus vastpakt, vult de ruimte zich met rumoer. De blik van de agent, die nu ook mijn arm stevig vastpakt en zijn andere arm om me heen slaat, is wazig, zijn evenwicht ver te zoeken. Zijn adem ruikt naar alcohol. ‘Vanavond ben je onze vriend’, versta ik. Ik lach beleefd terug en sla het aangeboden glas baijiu, China’s onmisbare alcoholische levenselixer, in een teug achterover en ga weer zitten. Opgelucht. Het feestmaal kan beginnen.

Die middag ben ik geland op de luchthaven in Xining, de hoofdstad van de provincie Qinghai, ruim 2400 kilometer ten noordwesten van Sjanghai. Hier zal ik twee nachten verblijven alvorens 500 kilometer naar het zuiden te reizen op weg naar

de bron van de Gele Rivier, hoog op het Tibetaanse Plateau. In Xining kan ik alvast een klein beetje wennen aan het gebrek aan zuurstof dat me te wachten staat. De stad ligt op ruim 2200 meter hoogte. Na een uurtje wachten in de koffiebar op het vliegveld ontmoet ik de veertigjarige Tony Zhou die me op dit eerste deel van mijn reis zal vergezellen. Tony ziet er met zijn lange paardenstaart uit als een Indiaan, maar hij is Han-Chinees, net als ruim 90 procent van alle Chinezen. Hij is een goede bekende van me in Sjanghai. Daar is hij eigenaar van de Kangaroo Bar, een café waar een combinatie van expats en lokale Chinezen altijd voor een aangename sfeer zorgt. En ze draaien er goede muziek, die je op een computer op de bar zelf mag uitkiezen. Veel Chinese muziek, maar ook Jimi Hendrix, The Doors en zelfs Nederlandse bands als De Dijk, Doe Maar en de Golden Earring. De Kangaroo is ook de uitvalsbasis voor Tony's vrijwilligerswerk. Hij zamelt kleding in voor een aantal scholen in de buurt van Yushu, een stadje in het zuidoosten van Qinghai, hoog op de Tibetaanse hoogvlakte. Eén keer per jaar reist hij af naar zijn project. Omdat Yushu dicht bij de bron van de Gele Rivier ligt en Tony de omgeving, en belangrijker nog, veel mensen in de regio kent, heb ik hem gevraagd me te vergezellen op mijn reis, een aanbod dat hij graag accepteerde.

Samen wachten we op Tony's vriend, meneer Ma, die ons van de luchthaven naar het hotel zal brengen. Meneer Ma is politieagent in Xining op de afdeling drugsbestrijding. Over gebrek aan werk heeft Ma niet te klagen. Het westen van China is een belangrijke doorvoerhaven van drugs die vooral vanuit omringende landen als Afghanistan, Pakistan en Tadzjikistan China worden binnengesmokkeld. In een burgerauto rijden we in een uurtje naar ons hotel, het Moslem Hotel in

hartje Xining. Zoals gebruikelijk wanneer Chinezen gasten ontvangen, zeker als het om buitenlanders gaat, heeft meneer Ma ons uitgenodigd voor een diner die avond. Helaas is hij zelf verhinderd, omdat hij onverwacht achter een drugsdeal 100 kilometer ten westen van Xining aan moet. Hij heeft daarom een vrouwelijke collega gevraagd hem te vervangen en ons bij het hotel op te halen en als gastvrouw te fungeren. Een gast in de kou laten staan is immers ondenkbaar.

Ik weet niet wat er door zijn collega is heen gegaan toen ze het niet te weigeren verzoek kreeg, maar het zal een vreemde mix van emoties zijn geweest. Wellicht trots om als gastvrouw te mogen optreden, maar tegelijkertijd beseffend dat ze die rol deze avond niet zonder kleerscheuren zal doorkomen. Ik ben vaker aangeschoven bij diners en lunches met Chinese officials en drank speelt daar vaak een overheersende rol. Hoe dieper je het land in trekt, hoe meer die verweven is in het dagelijkse zakendoen. Zo ook deze avond. Meneer Ma heeft een groot aantal collega's gemobiliseerd van verschillende politieafdelingen om Tony en mij welkom te heten in Xining.

Bij binnenkomst in de aparte eetkamer van het restaurant is een deel van het Chinese gezelschap al flink aangeschoten. Naarmate de avond vordert, nemen het volume en de baldadigheid toe. Het constante proosten en bijvullen van de glazen zorgt ervoor dat gedurende de avond de ene na de andere Chinees moet afhaken. Sommigen worden uit de kamer weggedragen, anderen leggen af en toe hun hoofd even op de tafel in een tevergeefse poging weer bij zinnen te komen. Ondanks dat ik inmiddels bekend ben met het fenomeen, blijf ik me erover verbazen. Waarschijnlijk vooral omdat het zo ver af staat van hoe we in het Westen gasten ontvangen. Je compleet lam drin-

ken om een onbekende gast welkom te heten, het blijft voor mij maar moeilijk te begrijpen.

De ogen van de gastvrouw worden ondertussen roder en roder, net als haar wangen en neus. Plotseling staat een van de agenten op, pakt een leeg bierblikje van de tafel en vraagt om stilte. Ik wacht gespannen af wat er komen gaat. Dan begint hij te tappen met zijn linkervoet en zingt vervolgens luid een kraakzuiver lokaal lied, het bierblikje als ‘microfoon’ gebruikend. ‘Een ode aan jou’, zegt hij als hij klaar is en de glazen nog eens vol baijiu giet. Ik knik beleefd, complimenteer hem met zijn prachtig gezongen lied en hoop tegen beter weten in een nieuwe ronde proosten te kunnen vermijden. Nee, het tempo gaat alleen maar verder omhoog. Nu is het tijd voor enkele drankspelletjes, waarbij de verliezer vier shots baijiu (met een alcoholpercentage van 52 procent) achterover dient te slaan. Door hardop 1, 2, 3 te tellen en vervolgens een aantal vingers uit te steken wordt een winnaar bepaald. De verliezer moet drinken.

Een kort toiletbezoek geeft me even de tijd om de sfeer in de eetruimte op me te laten inwerken. De ene na de andere politiefunctionaris heeft inmiddels dronken de ruimte verlaten, op de tafel hebben de gerechten zich twee hoog opgestapeld. Een gestoomde illegaal gevangen babysteur ligt half opgegeten mistroostig op een bord.

Onze gastvrouw is nu helemaal niet meer van deze wereld. Tijd om te gaan. Helaas, niet naar het hotel, maar naar een karaokecafé, want als het aan mijn nieuwe Chinese vrienden ligt, is het feest nog lang niet voorbij. Lopen is te ver, dus gaan we met de auto. Onze gastvrouw, die de auto wonderwel nog weet te starten, rijdt een paar honderd meter stapvoets enkele centimeters langs de stoep, maar moet het dan toch echt op-

geven. Haar collega's tillen haar uit de auto en zetten haar op de rijderstoel. Vervolgens rijden we verder. Weer een paar honderd meter. Dan wordt het haar te veel. We stoppen. Haar collega's openen de deur, waarna ze half uit de auto valt en op straat haar maag leegt. Half bewusteloos ligt ze nu met haar benen in de auto en met haar bovenlichaam en hoofd in de goot op straat. 'Kom, we gaan verder', zegt een van de agenten, en probeert me zijn auto in te praten. 'Mijn collega brengt haar wel naar huis.'

Volstrekt dronken Chinese liedjes zingen met het overgebleven gezelschap terwijl mijn gastvrouw lijkt dood te gaan op straat, gaat me toch echt te ver en ik weiger beleefd. Het kost enige moeite, maar uiteindelijk lukt het me hen te overtuigen dat ik nu toch echt naar mijn hotel wil en dat mijn gastvrouw naar huis wordt gebracht. Dat laatste blijkt geen goed idee, omdat haar man dat waarschijnlijk niet echt weet te waarderen. Tony en een paar collega's van de vrouw blijven daarom bij haar op straat totdat ze volledig is ontnuchterd.

Naar de bron

De volgende ochtend hoor ik dat de vrouw het avontuur uiteindelijk heeft doorstaan. Ze laat zich via een collega verontschuldigen voor haar gedrag. Ik denk vooral aan morgen, wanneer we Xining zullen verlaten en aan de 500 kilometer lange autorit naar het zuidelijk gelegen Maduo gaan beginnen. Het dorpje ligt vlak bij twee grote meren van waaruit de Gele Rivier ontspringt. Onze chauffeur Dawa komt vanavond aan. Dawa is een vriend van Tony en rijdt met zijn SUV geregeld tussen Xining en het zuiden van de provincie, waardoor hij de

route kent als zijn broekzak. Tussen Xining en Maduo ligt slechts één weg. Hoewel deze als een vierbaansweg begint, is het grootste gedeelte tweebaans en wordt de weg naarmate je zuidelijker komt steeds smaller en slechter begaanbaar. Zonder vierwielaandrijving is de route bijna niet te doen. Treinen rijden hier niet en ook vliegen is geen optie in dit deel van China.

Voordat we op pad gaan, besluit ik de laatste dag in Xining het Ta'er klooster te bezoeken, waarna ik 's avonds samen met Tony wacht op Frans Schellekens. Hij is een bevriende Nederlandse fotograaf in Sjanghai. Samen met hem zal ik de hele reis langs de Gele Rivier gaan afleggen. Frans zit een paar maanden langer dan ik in China en werkt als freelancefotograaf voor alle Nederlandse media in Sjanghai. Ondanks het feit dat hij bijna twintig jaar ouder is en het vreemde vermogen heeft zelfs in de meest gunstige situaties nog een doemsce-nario te zien, is Frans uitermate goed gezelschap. Zoals veel mensen heeft ook Frans een handleiding. Het verschil met anderen is alleen dat je zijn handleiding niet één, maar twee, liefst drie keer heel goed moet lezen. Heb je dat gedaan, dan is het 'ongeleide projectiel', zoals hij door vrienden wel eens raak wordt omschreven, goed in de hand te houden en een zeer betrouwbare partner. Als geen ander deelt hij mijn passie om door China te reizen en me elke dag te laten verrassen. Als we na een succesvolle werkdag aan het eind van de middag of begin van de avond ergens in een oude Chinese wijk buiten met een koud Chinees biertje aan een tafeltje zitten, kan geen vijfsterrenhotel daar tegenop.

We begroeten Frans, drinken een biertje en praten over wat ons de komende weken te wachten staat. De volgende ochtend vroeg halen Tony en Dawa mij en Frans op bij het hotel. Tot

mijn verbazing zit er nog iemand in de auto. Het blijkt de vriendin van de chauffeur te zijn, die de lange reis van het zuiden van Qinghai samen met Dawa heeft afgelegd. Haar aanwezigheid betekent dat we op de achterbank met ons drie-tjes moeten zitten. We mogen dan wel in een SUV zitten, maar de ruimte is met al onze bagage erg beperkt. Ik baal samen met Frans als een stekker over deze onaangename verrassing, maar besef al snel dat er weinig aan te doen is. Wie in China niet in staat is om zich snel aan te passen aan onverwachte situaties of geduld weet op te brengen, zal er heel weinig succes hebben. Sterker nog, het is dan maar beter om het land zo snel mogelijk te verlaten.

De autorit naar Maduo verloopt soepel. Het weer is goed, waardoor we flink door kunnen rijden. Ik verbaas me over de immense leegte waar we doorheen rijden. De eerste kilometers na Xining rijden we nog over een brede snelweg, maar die maakt al snel plaats voor een, wat we in Nederland provinciale weg noemen. Onderweg is er geen dorp te zien, geen afslag buigt zich af van de weg. Naarmate we zuidelijker komen, beginnen we te klimmen. Zijn de eerste bergpassen nog rond de twee en drie kilometer hoog, later passeren we bergpassen van 4000 meter en hoger. Het landschap wordt wilder en wilder. Alleen gras en wat laag groeiende struiken en vegetatie kunnen op deze hoogte gedijen. Net als de vele jaks en woestijnratten die we overal op de groene vlaktes zien grazen en graven.

Qinghai is een van de meest lege en onherbergzame provincies van China. Het gebied is groter dan Frankrijk, maar heeft slechts 5,5 miljoen inwoners. Samen met de aangrenzende autonome regio Tibet en delen van Kashmir vormt een groot

deel van de provincie Qinghai het Tibetaanse Plateau. Het totale gebied ter grootte van 2,5 miljoen vierkante kilometer (vier keer zo groot als Frankrijk) kent een gemiddelde hoogte van 4500 meter. Een groot aantal bergen, waaronder 's werelds hoogste, de Mount Everest, vormt hier het dak van de wereld. Qinghai mag dan leeg en onherbergzaam zijn, het is van bijzonder groot strategisch belang voor China. Met uitzondering van de Ganges beginnen alle grote Aziatische rivieren, waaronder de Gele Rivier, de Yangtze en de Mekong, in deze Chinese provincie. Dit lege uitgestrekte gebied wordt wel als de watertoren van Azië aangeduid.

De culturele diversiteit in deze regio is heel groot. Moslims in en rond Xining en Tibetanen in het zuiden. En natuurlijk Han-Chinezen. China is trots op zijn officieel erkende 56 etnische minderheidsgroepen, maar ziet zich tegelijkertijd geconfronteerd met de spanningen die voortvloeien uit deze bonte bevolkingsmix. Niet alle Tibetanen en moslims voelen zich thuis in China en grote groepen willen niets liever dan meer autonomie en zelfbestuur. In de autonome regio Tibet is die spanning het meest zichtbaar, maar ook in de provincie Xinjiang lopen de gemoederen soms hoog op. In Qinghai ziet de overheid zich van tijd tot tijd geconfronteerd met protesterende Tibetanen en worden delen van de provincie af en toe tot 'no-go-area' voor pottenkijkers gemaakt.

Aan het eind van de middag komen we aan in Maduo. Het dorpje ligt op bijna 4400 meter hoogte en is daarmee een van de hoogst gelegen dorpen ter wereld. Gek genoeg heb ik nauwelijks fysieke problemen als gevolg van het zuurstofgebrek in de lucht. Voordat ik aan de reis begon, was ik daar toch wel bezorgd over. Alleen als ik met mijn koffer de trap oploop naar

mijn kamer in het kleine hotel, waar we zullen overnachten, word ik eraan herinnerd dat er hier minder zuurstof in de lucht zit. Uitgeput plof ik neer op mijn bed. Het hotel is klein en primitief, maar heeft prima bedden. Wel is die middag de elektriciteit uitgevallen en is het hier 's avonds heel koud. Het mag dan eind juli zijn, de temperatuur zakt hier 's nachts tot net onder het vriespunt. Met kaarsen proberen we onze kamers te verlichten.

Maduo is een dorp, maar in feite niet meer dan een hoofdstraat die uitkomt op een T-splitsing. Op de kop van de splitsing is een pleintje, waar de lokale jeugd 's avonds op de muziek van meegebrachte gettoblasteren in een kring een traditionele dans opvoert, waarbij de knieën hoog worden opgetild en met de armen een soort helikopterbeweging wordt gemaakt. De dans is niet voor toeristen bedoeld, die zijn hier niet, maar vooral als vermaak en waarschijnlijk ook om warm te blijven. Van mogelijke spanningen tussen Tibetanen en Han-Chinezen blijkt hier zo op het eerste gezicht niets. Maar een papier dat op de deur van een lokaal internetcafé is gehangen, verraaft dat niet alles pais en vree is. Op het papier staat een dwingend bevel gericht aan lokale Tibetanen om alle wapens in te leveren. Het is verboden ze hier bij je te dragen. Volgens enkele lokale inwoners heeft die oproep echter niets met etnische spanningen te maken, maar is het vooral bedoeld om de Tibetanen tegen zichzelf in bescherming te nemen. 'Tibetanen hebben een nogal opvliegend karakter en kunnen heel heftig en emotioneel reageren als ze een tegenslag te verwerken krijgen. In combinatie met het innemen van grote hoeveelheden vaak sterke drank leidt dat meer dan eens tot gewelddadige uitbarstingen', aldus een van de inwoners.